

Zeg het met gebaren!

Een lessenserie bij de handreiking Rijke gesprekken: gesprekken die de taal-, denk- en kennisontwikkeling stimuleren.

Hoe voer je in je lessen gesprekken die de taal-, denk- en kennisontwikkeling van leerlingen stimuleren? Hoe verbind je die gesprekken betekenisvol met lezen en taalbeschouwing? Hoe benut je daarbij de kracht van meertaligheid? Deze lessenserie laat dat zien.

In de handreiking (2024) lees je wat gesprekken zijn die de taal-, denk- en kennisontwikkeling van leerlingen stimuleren en hoe je deze voert als onderdeel van je onderwijs. Ook lees je wat dat vraagt van jou als leraar en van je leerlingen.

‘Versterk de basisvaardigheden Nederlands van jouw leerlingen’

Globale lesbeschrijving

In vijf lessen lezen leerlingen een romanfragment, bekijken videofragmenten en voeren daarover met elkaar een taal-, denk- en kennisontwikkende gesprekken.

Volg de pijl!

 50 min

Les 1:

Leerlingen lezen het eerste deel van een romanfragment uit het boek *Hoor je mij?* Als je moet leven in twee werelden, van Caja Cazemier en Martine Letterie, waarna ze op basis van een denkroutine met elkaar in gesprek gaan over het gedrag van de leerlingen uit het fragment.

 50 min

Les 2:

Leerlingen gaan in gesprek over taal en taalvariëteiten. Op basis van een krachtige kwestie verkennen ze in een gesprek verschillende perspectieven op het onderwerp.

 50 min

Les 3

Leerlingen lezen het tweede deel van het fragment. Ze verdiepen zich in meertaligheid door het bekijken van video's.

Les 4 en 5

 100 min

Leerlingen denken na over hun eigen meertaligheid en over vragen die betrekking hebben op identiteit en identiteitsontwikkeling. Vervolgens gaan ze in gesprek aan de hand van de kwestie *'de talen in je leven bepalen wie je bent'*.

/ Algemene informatie

Het thema van de lessenserie is taal en identiteit. Aan de hand van een romanfragment over het begin van het schooljaar in een brugklas, gaan leerlingen met elkaar in gesprek over identiteit: wie ben je, hoe zien anderen je en welke rol speelt taal in je identiteitsontwikkeling?

/ Doelen

Nederlands

Leerlingen werken aan de volgende doelen*:

Mondelinge taalvaardigheid (interactie)

Leerlingen voeren gesprekken die hun taal- denk en kennisontwikkeling stimuleren:

- Ze verwoorden en onderbouwen gedachten, inzichten en kennis.
- Ze reageren op gedachten, inzichten en kennis van klasgenoten.
- Ze stellen en beantwoorden vragen ter verduidelijking van hun gedachten en ideeën.
- Ze reflecteren op hun aandeel in het gesprek ervan.

Lezen

Leerlingen lezen en luisteren met begrip informatieve en literaire teksten:

- Ze beschrijven personages en gebeurtenissen en leggen verbanden daartussen.
- Ze reageren en reflecteren op het gedrag van personages en op gebeurtenissen.
- Ze leggen relaties tussen ervaringen en gebeurtenissen in de tekst en hun eigen leven.

Taalbeschouwing

Leerlingen beschouwen het bestaan en gebruik van verschillende talen en taalvariëteiten.

- Ze verkennen de context waarin Nederlandse Gebarentaal gebruikt wordt.

Leerlingen verkennen hun talige identiteit en die van anderen.

- Ze waarderen hun talige repertoire.
- Ze reflecteren op de rol van taal in hun leven.

* Deze doelen zijn gebaseerd op de geactualiseerde conceptkerndoelen die eind september 2023 zijn opgeleverd. In 2024 worden ze beproefd in de onderwijspraktijk. Vervolgens volgt een wetgevingstraject. De verwachting is dat de kerndoelen Nederlands in 2025 zijn vastgelegd voor het funderend onderwijs.

/ Teksten en materialen

Les 1:

- Kopieer voor iedere leerling het hoofdstuk *Gebarentaal* uit het boek *Hoor je mij? Als je moet leven in twee werelden* van Caja Cazemier en Martine Letterie.
- Kopieer voor iedere leerling bijlage 1.

Les 2:

- Kopieer voor iedere leerling bijlage 2 en 3.

Les 3:

- De kopieën van het hoofdstuk *Gebarentaal – Rijke Teksten | Taalunie* (zie les 1).
- De video's van het 2in1-project van de RU:
 - [Iedereen is \(een beetje\) meertalig - YouTube](#)
 - [Een meertalige mengelmoes in je hoofd?](#)
 - [Meertalig opgroeien. Hoe is dat eigenlijk? - YouTube](#)
- Kopieer voor iedere leerling bijlage 4.

Les 4 en 5:

- Voor iedere leerling A3-papier.
- Eventueel kleurpotloden en stiften.
- Bijlage 2 heb je in deze les ook nodig.

Voorleestip: lees het hele boek *Hoor je mij? Als je moet leven in twee werelden*.

/ Ontwikkelaars

Inge Jansen (*curriculumontwikkelaar SLO*)

Met mederwerking van:

Anne-Christien Tammes (*curriculumontwikkelaar SLO*)

Nicolette Schaper (*expert mondelinge taalvaardigheid, CVMT*)

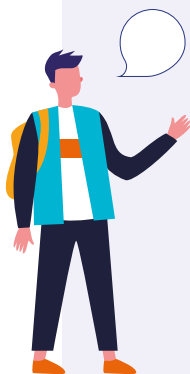

Bespreken van het romanfragment

Leerlingen lezen een fictiefragment.

- Start de les met een introductie op het hoofdstuk dat je gaat (voor)lezen: Sterre, de hoofdpersoon, zit net als jullie in de brugklas. In het fragment lezen we haar eerste kennismaking met de klas. Sterre vertelt dat ze doof is en dat maakt wat los in de klas.
- Deel het fragment en werkblad uit - bijlage 1.
- Geef leerlingen gerichte luistervragen op basis van de denkroutine:
 - Wat gebeurt er in de klas?
 - Wat heb je gelezen in het fragment waardoor je dat zegt?
- Lees het fragment voor tot “De bel gaat. Nu al pauze?” op pagina 31.
- Laat leerlingen hun ideeën bij de luistervragen noteren. Ze mogen zelf kiezen welke taal ze gebruiken. Zo richten ze zich eerst op de inhoud.
- Laat leerlingen daarna eventueel in tweetallen nadenken over de formulering van hun ideeën in het Nederlands.

Denkroutines

Denkroutines kun je inzetten om het denken van leerlingen te ondersteunen en zichtbaar te maken. Er zijn veel verschillende denkroutines. Ze geven jou als leraar en je leerlingen meer zicht op de denkstappen. Gebruik eenzelfde denkroutine langere tijd. Zo raken leerlingen gewend aan de werkwijze.

In deze lessenserie staat de denkroutine ‘wat maakt dat je dat zegt’ centraal. De vragen die hierbij centraal staan, zijn:

- Wat gebeurt er in de tekst?
- Wat heb je gelezen, waardoor je dat zegt?

In gesprek over het romanfragment

Leerlingen gaan aan de hand van een denkroutine met elkaar in gesprek over reacties van personages en hun eigen ervaringen.

- Schrijf de *interactievaardigheden* die nodig zijn voor het voeren van een gesprek op het bord en bespreek ze met de leerlingen:
 - Luister actief, ook non-verbaal;
 - Onderbreek niemand;
 - Formuleer argumenten voor je meningen en ideeën;
 - Vraag expliciet wat de ander denkt en wat de argumenten daarvoor zijn;
 - Reageer op de inbreng van anderen. Bijvoorbeeld “ik ben het met je eens, en heb je ook gedacht aan...”, “je zegt..., maar dat zie ik anders, want...”, “ik hoor je zeggen dat..., maar ik vind juist dat...”.
- Leerlingen hebben nagedacht over de inhoud en formulering van hun ideeën op basis van de luistervragen. Bespreek de ideeën nu klassikaal. Attendeer leerlingen op de besproken *interactievaardigheden* en model ze zelf zoveel mogelijk. In het kader lees je de belangrijke aspecten voor het begeleiden van dit soort gesprekken.

- Stel een vervolgvraag, waarbij de inhoudelijke inbreng van de leerlingen leidend is. Model hoe je reageert én voortbordurt op wat er eerder is gezegd.

Voorbeelden van vragen:

- Wat gebeurt er in de klas als Sterre vertelt over haar doof zijn?
 - Wat heb je gelezen in het fragment waardoor je dat zegt?
 - Hoe vind jij dat de klas reageert op Sterre? Kun je hier voorbeelden bij geven?
 - Hoe was de introductiebijeenkomst van jullie klas? Hoe reageerden jullie op elkaar? Kun je hier voorbeelden van geven?
- Reflecteer met elkaar op de gesprekken op basis van bovengenoemde interactievaardigheden.
 - Wat valt de leerlingen op? Wat valt jou op?
 - Wat gaat goed? Wat vinden leerlingen nog lastig?

Belangrijke aspecten bij het begeleiden van rijke interactie:

Schep ruimte voor leerlingen om bij te dragen aan het gesprek:

- Nodig leerlingen non-verbaal uit om op elkaar te reageren. Nodig rustige leerlingen expliciet uit;
- Geef denktijd van een paar seconden, zodat leerlingen kunnen nadenken over de inhoud van het antwoord en de formulering;
- Laat stiltes vallen;
- Geef verbale en non-verbale luisterresponsen, bijvoorbeeld knikken, hummen;
- Stel niet achter elkaar vragen, geef leerlingen de ruimte om door te praten en op elkaar te reageren;
- Pas als leerlingen uitgepraat raken, stel je een open en uitnodigende vraag;
- Zorg dat een rustige leerling of een leerling die het Nederlands nog niet zo machtig is, de beurt behoudt en kans krijgt om te spreken;
- Laat leerlingen, eventueel in overleg met een klasgenoot, tot het antwoord komen in een taal naar keuze. Daarna kunnen ze samen het antwoord in het Nederlands formuleren;
- Doe af en toe een prikkelende uitspraak, waar leerlingen het makkelijk mee oneens kunnen zijn.

CombiList, 2004

Manieren van communiceren

Leerlingen gaan in groepjes in gesprek over gebarentaal en andere taalvariëteiten.

- In het fragment hebben de leerlingen gelezen dat Sterre doof is. In les 1 hebben leerlingen zich verdiept in de reacties van klasgenoten op haar doof zijn. In deze en de volgende opdrachten duiken de leerlingen meer in de taal van doven en slechthorenden: de Nederlandse Gebarentaal. Aan de hand van onderstaande startvraag gaan de leerlingen in gesprek: hoe communiceren mensen die doof zijn? (liplezen, gebarentaal, letteralfabet).
- Leerlingen gaan in groepjes van vier in gesprek over de volgende krachtige kwestie: *gebarentaal moet een verplicht vak op school worden*.

Gesprek over een krachtige kwestie

Met een gesprek over een krachtige kwestie stimuleer je de taal-, denk- en kennisontwikkeling van leerlingen. Het zijn dialogen waarin leerlingen met elkaar en de leraar nieuwe kennis opbouwen en zo hun taal- en denkvaardigheid verder ontwikkelen. Het gaat meer over de verschillende perspectieven die je kunt innemen en onderbouwen dan voor- en tegenstanders tegenover elkaar te hebben staan. Zo'n gesprek vraagt oefening van leraar en leerlingen. Kijk of je zo'n gesprek klassikaal voert of de leerlingen in groepjes laat praten. Je kunt er ook voor kiezen om zelf bij een groepje aan te sluiten of de gesprekken te voeren met steeds een ander groepje, terwijl de anderen zelfstandig aan het werk zijn.

Handreiking Rijke gesprekken, 2024

- Ter voorbereiding op het gesprek vullen leerlingen een hulpkaart in waarop ze hun standpunt en onderbouwing beschrijven en een vraag voor een klasgenoot in een taal naar keuze - bijlage 2. Benadruk dat het om een uitwisseling gaat van argumenten om een breder perspectief op de krachtige kwestie te krijgen. Refereer ook nog eens aan de interactievaardigheden.

Tijdens het gesprek:

- ✓ geven leerlingen aan of ze voor of tegen zijn;
- ✓ onderbouwen leerlingen hun mening;
- ✓ stellen leerlingen elkaar vragen ter verduidelijking;
- ✓ reageren ze op de input van teamgenoten.
- Sluit het gesprek klassikaal af door leerlingen besproken argumenten naar voren te laten brengen en deze te verzamelen op het bord. De argumenten kun je bijvoorbeeld vergelijken of ordenen naar soort.
- Reflecteer met de leerlingen. Gebruik hiervoor bijlage 3:
 - op inhoud: wat weten leerlingen over gebarentaal/ talige diversiteit, wat ze hiervoor niet wisten?
 - op proces: hoe kijken leerlingen terug op hun rol (als luisteraar en spreker) tijdens de gesprekken op basis van de interactievaardigheden?
 - Wat gaan ze in een volgend gesprek weer zo doen?
 - Welk leerpunt nemen de leerlingen mee naar een volgend gesprek?

Tip!

Waardeer en benut de thuistalen in het leerproces door leerlingen in kleine groepjes te laten overleggen in een taal naar keuze. In de klassikale terugkoppeling is Nederlands de voertaal. Zo koppel je de talen en versterk je de thuistaal en de Nederlandse taal.

Terugkoppeling

Leerlingen activeren hun voorkennis over het gelezen fragment.

- Start de les met een terugkoppeling naar les 1 en 2:
 - Waar ging het fragment over?
 - Wat hebben de leerlingen onthouden van de gevoerde gesprekken?
- Deel het tweede deel uit van het hoofdstuk Gebarentaal uit het boek Hoor je mij? Als je moet leven in twee werelden.

Lezen romanfragment

Leerlingen lezen deel II van het fictiefragment en gaan klassikaal in gesprek.

- Geef de luistervraag mee op basis van de denkroutine: zie les 1.
 - Hoe vind jij dat leerlingen in de pauze reageren op Sterre?
 - Wat heb je gelezen, waardoor je dat zegt?
- Lees het fragment vanaf “De bel gaat. Nu al pauze?” op pagina 31 tot het einde.
- Geef leerlingen denktijd voor de luistervraag. Laat ze in de tekst bewijzen voor hun standpunt markeren.
- Herhaal de interactievaardigheden voor het voeren van een gesprek, zie les 1.
- Voer klassikaal het gesprek aan de hand van de denkroutine over de luistervraag.
- Noteer de ideeën en gedachten op het bord en bespreek ze kort.

Verdieping meertaligheid

Leerlingen verdiepen zich in het concept meertaligheid

In het fragment vertelt Sterre haar klasgenoten dat zij en haar ouders tweetalig zijn: “Ik ben eigenlijk tweetalig opgegroeid. Toen mijn ouders wisten dat ik doof was, hebben zij gebaren geleerd. Ze praten zowel in gebarentaal als in gesproken taal met mij.”

- Bespreek met de leerlingen wat tweetalig/meertalig is. Welke informatie geeft het fragment?
- Bekijk met de leerlingen de volgende video's:
 - [Iedereen is \(een beetje\) meertalig - YouTube](#)
 - [Een meertalige mengelmoes in je hoofd? - YouTube](#)
 - [Meertalig opgroeien. Hoe is dat eigenlijk? - YouTube](#)
- Geef leerlingen de volgende luistervragen mee - bijlage 4:
 - Welke informatie was nieuw voor je?
 - Wat wist je al?
 - Waar ben je nog benieuwd naar?
- Bespreek klassikaal wat ze geleerd hebben over meertaligheid.
- Inventariseer klassikaal de vragen die er nog leven en bespreek eventueel met de leerlingen wie welke vraag gaat uitzoeken.

Tip!

Denktijd geven helpt (meertalige) leerlingen om na te denken over de inhoud en formulering van een antwoord. Blijf in denktijd echt stil; stel de vraag niet opnieuw.

Tip!

Geef (meertalige) leerlingen de ruimte om over hun ervaringen met meertaligheid te vertellen.

Hoe meertalig zijn je leerlingen?

Leerlingen maken zichtbaar welke talen op welke manier een rol spelen in hun leven.

- Leerlingen maken individueel een mindmap waarin de volgende vragen terugkomen:
 - Welke talen spelen een rol in hun leven?
 - Hoe spelen de talen een rol? Met wie, waar en waarover spreken ze in de verschillende talen?
- Laat leerlingen in tweetallen delen:
 - Welke verschillen en overeenkomsten zien ze?
 - Wat valt ze nog meer op?
- Laat leerlingen hun inzichten in groepen van vier uitwisselen.

Identiteit

Leerlingen formuleren gedachten over identiteit ter voorbereiding op het gesprek over taal en identiteit.

- Schrijf de volgende vragen op het bord:
 - Wat weet ik over mijn klasgenoten?
 - Wat zijn overeenkomsten en verschillen tussen ons?
 - Welke gebeurtenissen of personen zijn belangrijk geweest in wie ik nu ben?
 - Hoe ben ik door de jaren heen veranderd?
 - Blijf ik veranderen als ik ouder word?
 - Welke talen spelen nu een rol in mijn leven? Hoe spelen die talen een rol? Hoe ziet dat eruit in de toekomst?
- Leerlingen kiezen twee of drie vragen die ze individueel beantwoorden op schrift in een taal naar keuze.
- Leerlingen delen in tweetallen of kleine groepjes hun gedachten en ideeën. Ook dat mag in een taal naar keuze. In een eventuele terugkoppeling maak je de koppeling naar het Nederlands.

In gesprek over taal en identiteit

Leerlingen gaan in gesprek over de relatie tussen taal en identiteit.

- Schrijf op het bord de volgende krachtige kwestie: de talen in je leven bepalen wie je bent.
- Leerlingen voeren klassikaal of in groepjes het gesprek.

Ter voorbereiding op het gesprek:

- ✓ vullen leerlingen een hulpkaart in waarop ze hun standpunt en onderbouwing beschrijven en een vraag voor een klasgenoot in een taal naar keuze - bijlage 5;
- ✓ Refereer ook nog eens aan de interactievaardigheden;
- ✓ Bekijken leerlingen wat ze vanuit het gesprek in les 2 hetzelfde willen aanpakken in dit gesprek en wat ze anders willen doen - bijlage 2.

Tijdens het gesprek:

- ✓ geven leerlingen aan of ze voor of tegen zijn;
 - ✓ onderbouwen ze hun mening;
 - ✓ stellen ze elkaar vragen ter verduidelijking;
 - ✓ reageren ze op de input van teamgenoten.
- Sluit het gesprek klassikaal af door leerlingen besproken argumenten naar voren te laten brengen en te verzamelen op het bord. De argumenten kun je vergelijken of ordenen naar soort.

- Reflecteer met de leerlingen, gebruik hiervoor bijlage 2.
 - op inhoud: wat weten leerlingen nu over meertaligheid en identiteit, wat ze hiervoor niet wisten of waaraan ze niet eerder gedacht hebben?
 - op proces: hoe kijken leerlingen terug op hun rol als luisteraar en spreker tijdens het gesprek? Laat hierbij de interactievaardigheden weer zien.
 - Wat gaan ze in een volgend gesprek weer zo doen?
 - Welk leerpunt nemen de leerlingen mee naar een volgend gesprek?

Heb je meer tijd? Laat leerlingen dan een talenpaspoort of talenportret maken. Op basis hiervan ontstaan mooie gesprekken die de sociale cohesie bevorderen in de klas.

/ Bronnen

Tammes, A.C. & Jansen, I. (2024). *Handreiking Rijke gesprekken: gesprekken die de taal-, denk- en kennisontwikkeling stimuleren*. Amersfoort: SLO.

Damhuis, R., de Blauw, A. & Brandenbarg, N. (2004). *CombiList, een instrument voor taalontwikkeling via interactie: Praktische vaardigheden voor leidsters en leerkrachten*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

/ Achtergrondinformatie over meertaligheid en identiteit

Joana Duarte heeft in Levende Talen Magazine een artikel geschreven over de relatie tussen meertaligheid en identiteit.

slo

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 company/slo
 SLO_nl